

ASKAHÖGEN. Centralplats i de östra götarnas rike

Forskarseminarium 26/9 2012

Anders Carlsson

För många år sedan nu besökte jag Askahögen i Hagebyhöga socken i Östergötland. Genom mina erfarenheter av platåhusen på Adelsö, Granby-Hyppinge, Forn-Sigtuna och Gamla Uppsala såg jag att detta inte var en storhög utan ett gigantiskt platåhus, en hall.

I litteraturen hade detta inte uppmärksammats, utan utgrävningar på platsen hade genomförts med frågeställningen naturbildning eller storhög. Resultatet blev att det inte var en naturbildning utan en storhög. Detta har sedan gällt fram tills idag, trots alla nya skrifter om just detta områdes sena järnålder och medeltid. Här nämns den som storhög, men oftast nämns den inte alls. Detta är i sig märkligt, då den som storhög skulle vara bland de två största i Norden!

Jag bad Anne D Stenberg, som hade erfarenheter från Borre i Norge, att skriva uppsats om högen/hallen. Hon kallade uppsatsen Askahögen – en mäktig hallbyggnad, så att alla som sökte i Vitalis på Askahögen skulle hitta uppsatsen. Det blev en mycket bra uppsats som tydligt lyfte fram platåhuset (publicerad 2006). Den har så vitt jag vet bara uppmärksammats av en forskare, Martin Rundqvist, som trots läsningen menar att det är en storhög, då han gjort metalldetektorfynd nära högen som han menar är gravfynd. Jag är dock säker på att hans fynd är hantverks- och boplatstrynd, att jämföra med fynden från Uppåkra, Birka och gotländska silverdepåplatser. De passar därför utmärkt bra i anslutning till platåhuset. Det skulle säkert Martin också anse idag, om han tänker efter. Ofta blandas också de fantastiska fynden från kvinnograven i Aska (frejasmicket, mm) ihop med Askahögen. Det gravfältet ligger emellertid ca 300 m SV om platåhuset och är just ett högstatusgravfält värdigt platåhuset.

Hallen är med all säkerhet från vendel- och vikingatid, fram till sent 900-tal. Denna datering verkar också gälla för gravfältet. Men vad händer sedan?

Den rektangulära träkyrka med tidigkristna gravmonument som påträffats vid Klåstad bara någon kilometer från Aska har nog tagit över som både kultbyggnad och gravplats. Då borde makten emellertid ha decentraliserats och spridits på flera liknande kyrkplatser, kanske ägda av konkurrerande släkter. De östra götarnas rike överlever inte kristendomens införande. Senare görs Klåstad om till rundkyrka, och all centralplatsfunktion försvinner. Glömska inträder.

Klåstad imponerar inte som ortnamn. Men Aska gör det, så klart. Yggdrasil! Namnet lever kvar i Aska by men även häradet har sitt namn härifrån, Aska härad. Men någon kyrka blev det inte här, därför tror jag Klåstad tog över (Hagebyhöga är senare och ligger längre bort). Men som tingsplats levde en central funktion vidare vid Aska.

Aska platåhus som centralplats i östra götarnas rike kan jämföras med Forn-Sigtunas och Gamla Uppsalas roll i svearnas land. Alldeles intill Odens Forn-Sigtuna ligger för övrigt den stora gården Aske.

Söder om Aska i Östergötland ligger ett av Sveriges två Götala. Götarnas helgedom, eller kanske hellre, göten (Odens) helgedom. Platsen har inte uppmärksammats arkeologiskt, trots att Götalas

granngård heter Stavgård. Vid Vättern, där Aska kan ha haft sin hamn, ligger Nässja stora hallsättning, byggd av 24 block, lika många som den äldre runradens runor, som människorna fick av just Oden. Placerar man hallsättningen ovanpå platåhusfundamentet stämmer måtten utmärkt.

Sveriges andra Götala ligger strax öster om Skara i de västra götarnas rike. Här finns en anmärkningsvärd kvadratisk stensättning, värd att se närmare på. I Västergötland finns också landets andra hallsättning, Aske(!)berga hallsättning eller Ranstena hallsättning, också med 24 block. Bägge hallsättningarna går i litteraturen under namnen domarring eller skeppssättning, vilket är att missförstå det hela. Det är ju Odens Valhall det handlar om.

En östgötsk skeppssättning att dra in i resonemanget är däremot det stora skeppet i Stång, vid Stångån i Linköping. Här kommer vi in på diskussionen var områdets östra gräns gick (Götavirke och problemet Vikbolandet?).

Man kan framvisa en tydlig parallellitet mellan götarnas bägge riken. Aska är en central plats i detta sammanhang, men fler platser ska till för att identifiera ett, med Stefan Brinks ord, centralområde som ringar in vad man kan kalla ett rike eller småkungadöme. Om Oden var central för bägge rikena förstår vi varför de kollapsar i slutet av 900-talet och faller i glömska.

Var fanns de västra götarnas stora hallbyggnad? Kanske i trakten av Varhem? Ja, det platåhuset har jag inte hittat ännu.

(Skrivet i viss hast pga alla exkursioner, bl a till Aska platåhus med kandidatkursen)